

СТАНОВИЩЕ

по конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (Български език – История на българския език)

от проф. д.н. Красимира Славчева Алексова,
Катедра по български език, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Данни за конкурса

Определена съм за член на научното жури по конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (Български език – История на българския език) със заповед № РД-38-423 от 15.07.2024 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Конкурсът е обявен в *Държавен вестник*, бр. 55 от 28 юни 2024 г. На първото заседание на научното жури от 11.09.2024 г. бе определено да изготвя становище. Единствен кандидат по конкурса е гл. ас. д-р Гергана Руменова Ганева от Катедрата по кирилometодиевистика на Факултета по славянски филологии. Кандидатката е изпълнила минималните национални изисквания за научна област 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология (Български език – История на българския език)* по всички групи показатели.

Данни за кандидата – образование, специализации, преподавателска дейност, участие в научни проекти

Гл. ас. д-р Г. Ганева има магистърска степен по специалностите „Българска филология“ и „Испанска филология – приложна лингвистика“ на СУ „Св. Климент Охридски“. Била е редовна докторантка по история на българския език към Катедрата кирилometодиевистика на Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“ и след защита на дисертационния труд на тема „Глаголната суфиксация в историята на българския език с оглед изграждането на видовата опозиция“ е придобила образователната и научна степен „доктор“ (диплома № СУ 2012 – 116/25.10.2012). Г. Ганева е работила като редактор, занимавала се е с цялостното администриране на проекта „История и историзъм в православния славянски свят. Изследване на идеите за история“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН, работила е в Научноизследователския сектор при СУ „Св. Кл. Охридски“, а от 01.10.2011 г. до 09.2013 г. е била асистент и главен асистент в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ към БАН. От м. септември 2013 г. до днес е последователно асистент и главен асистент в Катедрата по кирилometодиевистика на Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Кл. Охридски“.

Водените от гл. ас. д-р Г. Ганева учебни занятия напълно отговарят на професионалното направление 2.1. Филология (Български език – История на българския език), по което е обявеният конкурс: семинарни занятия към курса „История на българския език“ за бакалаври от специалност „Българска филология“ към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Кл. Охридски“; съвместно кратко участие с проф. д.ф.н. А.-М. Тотоманова в лекциите на СИД „Теория на основите. Основи на етимологията“, семинарни занятия към курса „Теория и история на книжовните езици“ в магистърската програма „Старобългаристика“. Освен това кандидатката е съавторка с проф. д-р Маргарет Димитрова на *Интерактивен практикум* към електронния курс „История на българския език“, изработен по проекта „E-Medievalia (Електронни ресурси за дистанционно обучение по медиевистика)“. Според мене този практикум, вкл. създадената интерактивна

христоматия са значим принос в стремежа за повишаване на качеството на образованието, защото дават възможност за директен достъп до текстове, представителни за историята на българския език, както и за прилагане и самопроверка на знанията на студентите чрез разработените към всеки модул от курса задачи върху разнообразни текстове от старобългарския език, българските диалекти, съвременните социолекти и интернет комуникацията.

Гл. ас. д-р Г. Ганева е участвала в четири проекта, финансирани от различни оперативни програми на Република България и (съ)финансирани от фондове на Европейския съюз. Смятам, че за настоящия конкурс за академичната длъжност „доцент“ участието на кандидатката в тези проекти има съществена значимост, защото резултатите от тях, които познавам от личен опит, не само влияят върху качеството на съвременното филологическо образование, но и са съществен български научен принос към модерната палеославистика и медиевистика.

Научни трудове. Анализ на публикациите по конкурса

В списъка с научни публикации по конкурса гл. ас. д-р Гергана Ганева е посочила 14 труда: 1 хабилитационен труд, още 1 монография, 8 самостоятелни статии, 2 статии в съавторство, както и участие в съставянето на 2 речника. От анализа на тези публикации става ясно, че научните интереси на гл. ас. д-р Г. Ганева отговарят напълно на профила на настоящия конкурс за академичната длъжност „доцент“.

На първо място се спирам върху научните приноси на кандидатката в тематичната област, посветена на езиковата модалност в историята на българския език, тъй като към тази област принадлежи и хабилитационният труд „Модални значения *възможност* и *вероятност* в българската езикова история“ (2023 г., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“). Смятам, че това изследване е първата монография, в която се прилага диахронният подход към езиковата модалност в българския език. Напълно основателно авторката е избрала да базира проучването си в посока от плана на съдържанието – модалните значения *възможност* и *вероятност*, към плана на израза – езиковите средства за тяхното кодиране в историята на българския език. Също така смятам, че Г. Ганева е направила обоснован подбор на анализирани от нея езикови средства, базиран на значими техни признаци – да представляват системни явления и да бъдат прототипни за езиковата модалност, а това са условното наклонение за изразяване на възможност при реализация на някакво условие, употребите на бъдеще време за изразяване на модалните значения *възможност* и *вероятност*, които са първоизточникът в процеса на граматикализация на презумптивна в съвременния български език, а също модални глаголи и перифрастични конструкции с модално значение.

Гл. ас. д-р Г. Ганева подробно е представила използвания от нея доста широк кръг от източници на езиков материал, което е особено важно според мене при едно диахронно проучване, тъй като изводите на изследователя трябва да се опират на достатъчна представеност на езиковите явления в извори, които освен това трябва да гарантират и възможността да се проследят етапите в целия развоен процес от старобългарския до новобългарския език.

Първата глава от монографията според моето виждане е реализирала успешно задачата да бъдат представени следваните от гл. ас. д-р Г. Ганева теоретични постановки, които прилага към емпиричния материал, на фона на коментирани от авторката основни схващания за модалността, епистемичната модалност и презумптивността както в световната лингвистика (в частност в типологията), така и в българското езикознание. При разглеждане на опозицията *реалност* : *иреалност*, на отношенията между евиденциалността

и епистемичната модалност и на развоя на бъдеще време в българския език Г. Ганева ясно е открила собственото си виждане и е направила критически прочит на някои постановки.

Във основа на анализа на значението на условното наклонение в среднобългарски паметници и на различни негови употреби в тях авторката верифицира хипотези, свързани с развоя на условното наклонение най-вече във връзка с употребите му в аподозиса и протазиса на условни конструкции. От моя гледна точка особено важен е стремежът чрез задълбочено разглеждане на значенията *възможност* и *контрафактичност* да се аргументира собственото виждане на кандидатката поради какви причини се е стигнало до съвременното състояние, в което условното наклонение бива заменяно от индикативни времена при контрафактни условия. Бих искала да изтъкна и факта, че във основа на анализи на множество употреби на условното наклонение в различни видове сложни изречения Г. Ганева доказва основателността на становището си за ограничеността на конюнктивните употреби на кондиционала през XIV – XV в., които не дават основание да се говори за наличието на подчинително наклонение в този период. Кандидатката умело е представила и хипотези за причините, довели до ограничаване на употребите на кондиционала през новобългарския период. Не по-малко приносна и е частта, посветена на отношенията в диахронен план между кондиционала и евиденциалността в българския език. Чрез съпоставките на изразяваната семантика, чрез опирането върху историко-типологически и езиковоспецифични изследвания, както и чрез привеждането на емпирични данни авторката доказва становището си, че евиденциалността в българския език не е възникнала и не се е развила във основа на взаимодействие с кондиционала.

Приносна според мене е частта от III глава, в която Г. Ганева разглежда във основа на анализите на множество примери от среднобългарски паметници реторичните въпроси със значение *възможност/невъзможност*, съдържащи употреби на сегашно време от св. в. или на някое от бъдещите времена с посоченото модално значение. Този въпрос не е обсъждан изчерпателно в други трудове според моите познания. Намирам за важни разсъжденията на Г. Ганева за възможността глаголни форми за следходни действия да изразяват епистемична модалност. Това не е само конкретноезиков феномен, но и въпрос, свързан с езиковата типология. Емпиричните данни за различните езикови средства, с които се изразява *възможност/невъзможност* в реторични въпроси от новобългарските дамаскини, са дали реални основания за множество изводи, сред които бих открила наблюденията върху *да*-конструкциите, които в тези извори могат да изразяват както епистемична, така и неепистемична възможност. Отново проличава умението на Г. Ганева да търси и анализира причините за развойните езикови процеси и да аргументира своето становище чрез съпоставка на хипотези – в конкретния случай това се отнася до езиковите средства за изразяване на епистемична или неепистемична модалност в реторични въпроси от среднобългарския период, през новобългарските дамаскини до съвременния български език. Особен интерес предизвикват от моя гледна точка случаите на употреба на бъдеще време в същински въпроси с изразена според Г. Ганева епистемична възможност. Авторката посочва, че броят на подобни примери нараства в новобългарските дамаскини, което говори, че този тип употреби на бъдеще време се увеличават в историята на българския език. Във връзка с посочените употреби възниква важният според мене въпрос какъв е в съвременния български език граматичният статус на *ще да*-форми във въпросителни изказвания, неизискващи положителен или отрицателен отговор (напр. *Къде ще да е това властелине?*, извлечен от авторката от Българския национален корпус). Трите разглеждани от Г. Ганева хипотези и разсъжденията ѝ за тяхната основателност подтикват авторката да предпочете обяснението, че в този тип контексти чрез *ще да-формите* в съвременния български език се изразява епистемична възможност. Това според мене означава, че гл. ас. д-р Г. Ганева по-

скоро не приема виждането, че става дума за употреби на презумптивна. Солидаризирам се с виждането на Г. Ганева, че този въпрос се нуждае от повече изследвания и анкети с родноезикови носители, макар че собственото ми становище за тези употреби се различава от това на Г. Ганева.

С особено внимание проследих разсъжденията и примерите за употребата в среднобългарски паметници на бъдеще време с предположително значение в съобщителни изказвания, в които епистемичната възможност доминира над вероятността, което доказва според Г. Ганева, че предположителното значение в този период от развоя на българския език все още не е откъснато от бъдеще време и няма статута на самостоятелен признак. Струват ми се основателни допусканията на авторката, че значението *възможност* е по-базисно за езиковото съзнание в съпоставка със значението *вероятност* и че в типологически план *вероятност* имплицира *възможност*. Бих добавила – но не и обратното, защото наличието на надстроечния признак имплицира наличието на по-базовия, но не и обратното. От гледна точка на интересите ми към презумптивна в съвременния български език смятам за напълно обосновани вижданията на гл. ас. д-р Г. Ганева за времето на възникване на презумптивна като отделна категория през XIX в., когато бъдеще време в индикатив все още е задържало частицата *да*, както и за комбинацията от причини, обусловили факта, че презумптивът не е развил такава широка употреба в езика ни както напр. евиденциалността: сложната семантика на вероятностното съждение, семантичната близост между конклузива и презумптивна, донякъде ограничения диалектен ареал на презумптивна и конкуренцията с епистемичните употреби на глагола *трябва*.

Смятам, че в четвъртата глава гл. ас. д-р Г. Ганева е реализира напълно успешно задачата да допълни вижданията си за историята на епистемичната модалност в българския език с анализ на семантичния развой на модалните глаголи *мога* и *трябва* и с наблюдения върху някои перифрастични конструкции за изразяване на епистемична възможност и необходимост. Водена от диахронния подход, който е основен в монографията, авторката е включила като обект и несъществуващи днес перифрастични конструкции, които обаче са показателни за историята на епистемичната модалност в езика ни. Прави впечатление богатият емпиричен материал, анализиран задълбочено чрез коментари на изразяваната семантика и чрез отчитане на жанровата специфика на паметниците. Едно от важните постижения на тази глава е проследяването на развойните процеси в семантиката на модалните глаголи в езика ни. Авторката се опира и на езиковата типология, за да изтъкне спецификата на семантичния развой на българските модални глаголи, довел днес до тяхната семантична многозначност (изразяване и на епистемични, и на неепистемични значения), която е рядко наблюдавана в типологически аспект. В тази глава отново изпъква способността на авторката да аргументира изчерпателно основателността на допусканията си. Като пример за това бих посочила хипотезата на Г. Ганева за реда на възникване на епистемичните значения при *мога* и *трябва*.

Заключението на хабилитационния труд съдържа според моето виждане значими приноси на гл. ас. д-р Г. Ганева за изясняване на семантичните промени в историята на българския език, довели до възникването на епистемичните значения. Не познавам друг монографичен труд, който да представя подобни обобщения по отношение на българския език. Към приносите несъмнено принадлежи и предложената от авторката йерархия на модалните значения в българския език, която почива върху стабилна база: анализите на емпиричните данни, детайлните коментари на различните модални значения и тяхното формално изразяване в развоя на българския език, отчитането на влиянието на контекста върху реализацията и граматикализацията на модалните значения в езика ни, прилагането

на постиженията на езиковата типология към разглежданите от авторката езикови феномени.

Трудовете по конкурса от втория тематичен кръг (2, 8, 9 и 10 от списъка) – изследвания върху историческото формообразуване и словообразуване, също показват, че кандидатката е оформен учен, който се отличава не само със способността да проследява диахронните промени в организацията на словоформите, но и да открива устойчиви закономерности във формообразуването при отчитане на доминантата на флективния езиков тип и на организацията на морфологичните категории. И в тези трудове проличава устойчивостта на научния подход на авторката – винаги задълбочено да аргументира становището си и да обвързва анализите си с постиженията на езиковата типология. Затова убедено смятам, че публикациите от втория тематичен кръг са приноси по отношение и на българската историческа граматика, и на типологията.

Последният тематичен кръг от публикации по конкурса (5, 6, 11, 12 и 14 т списъка) според моето виждане предоставя доказателства за приносите на гл. ас. д-р Г. Ганева в създаването на представителен диахронен корпус на българския език, на исторически речник, на електронни инструменти за обработка на средновековни текстове и на граматически речник на старобългарския език, отнасящ се до периода IX – XV в. Напълно отчитам, че тези ресурси са дело на екип от отлично подготвени учени, сред които е и кандидатката по настоящия конкурс. Бих искала да подчертая, че изброените ресурси са принос на разработилия ги научен екип към медиевистиката в световен план.

Гл. ас. д-р Г. Ганева е представила подробен списък с цитиранията на нейните трудове, който доказва, че научните приноси на кандидатката по конкурса са посочвани и коментирани от други изследователи у нас и в чужбина.

Заключение

Като имам предвид изказаните в настоящото становище мнения за приносите в научните публикации на гл. ас. д-р Гергана Ганева, убедено препоръчвам на членовете на уважаемото научно жури по настоящия конкурс да гласуват положително за избирането на гл. ас. д-р Гергана Ганева на академичната длъжност „доцент“ в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология* (Български език – История на българския език), като убедено давам своя глас „за“.

13.10.2024 г.
София

Изготвила становището:
(проф. д.н. Красимира Алексова)